

dırdı. Abdülmelik, Tuleytula (Toledo) Hükümdarı Zünnünî Yahyâ el-Me'mûn'dan yardım istedi. Ancak Yahyâ el-Me'mûn onu tahtından uzaklaştırdı (8 Zilhicce 457/10 Kasım 1065).

Şehir bir müddet Zünnünîler adına vezir Ebû Bekir b. Abdülazîz, daha sonra da Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülazîz tarafından idare edildi. Yahyâ el-Me'mûn 1075'te ölünce yerine oğlu Yahyâ el-Kâdir geçti ve onun zamanında Belensiye Zünnünîler karşısında giderek bağımsızlaştı. Abdülmelik'in kardeşi Ebû Bekir b. Abdülazîz bir isyan sonunda Ebû Abdullah Muhammed'i tevkif ettirdi ve askerlerin desteğiyle hânedanın başına geçti (468/1075-76). Âlim bir zat olan Ebû Bekir'in ölümü üzerine yerini oğlu kadı Ebû Amr Osman b. Ebû Bekir aldı (3 Haziran 1085). Bunun üzerine Zünnünîler'den Yahyâ el-Kâdir, Kastilya Kralı Alfonso'ya başvurarak Belensiye'ye tekrar hâkim olmak için yardım istedi. Alfonso Tuleytula'yı kendisine teslim etmesi şartıyla bu teklifi kabul etti. Yahyâ el-Kâdir Alfonso'nun yardımıyla Belensiye'yi muhasaraya başladı. Halk Yahyâ'nın Tuleytula'dan sonra burayı da Alfonso'ya teslim edeceği endişesiyle teslim oldu (1085). Onun ayda 6000 altın (düka) ödeyerek Kral VI. Alfonso ve destanlara konu olan İspanyol kahramanı Rodrigo Diaz de Bibar (Sid) ile iş birliği yapmasını bir türlü hazmedemeyen halk sonunda Murâbîr Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn'in kumandanlarından Kadı İbn Cehhâf'ı şehirlerine davet etti. Murâbîr ordusuyla Belensiye'ye gelen İbn Cehhâf, Yahyâ el-Kâdir'i yakalatıp öldürttü (27 Ekim 1092) ve yönetime tek başına hâkim oldu.

Yahyâ'nın öldürülmesi üzerine Rodrigo Diaz de Bibar büyük bir orduyla Belensiye'ye hareket etti ve şehri kuşattı. İbn Cehhâf'a yardım için gönderilen Murâbîr kuvvetleri mağlûp oldu. Yirmi ay süren muhasara sebebiyle aç ve perişan bir hale düşmüş olan halk Rodrigo'dan eman alarak şehri teslim etti (1094). Ancak o sözünde durmadı ve Belensiye'nin ileri gelenlerini toplayıp öldürttü. Kadı İbn Cehhâf'ı da bütün mallarını müsadere ettikten sonra ateşe atarak yaktırdı. Şehri yıkarak harabeye çevirdi; böylece Âmirîler hânedanı sona ermiş oldu. Endülüslü şair İbn Hafâce bir şiirinde bu korkunc olayları büyük bir üzüntüyle dile getirir.

Rodrigo'nun 1099'da ölümü üzerine yerine karısı Ximena geçti. Onun zama-

nında Yûsuf b. Tâşfîn şehri tekrar İslâm hâkimiyeti altına almak için seferber oldu ve sonunda Emir Ebû Muhammed el-Mezdelî kumandasındaki Murâbîr kuvvetleri şehri fethettiler (5 Mayıs 1102).

Âmirî ailesinin âzatlî kumandanlarına da Âmirîler denilir. 1009'daki katliam sırasında Endülüs'ün doğu sahilleriyle Balear adalarında bağımsız beylikler kurmuş olan bu kumandanlar arasında 401'de (1010-11) Belensiye'de bağımsızlığını ilân eden Mübârek ve Muzaffer el-Âmirî ile Hayrân el-Âmirî (ö. 1029) ve Mücâhid el-Âmirî (ö. 1045) zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 373-374, 472-473; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 490-491; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib* (nşr. G. S. Colin — E. Lévi-Provençal), Leiden 1951, II, 256; *Zeyl (el-Beyânü'l-muğrib içinde)*, III, 301-306; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 176, 289, 291, ayrıca bk. İndeks; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. A. Kemâl Zeki — M. Mustafa Ziyâde), Kahire 1980, XXIII, 403-406, 414-419; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 25, 31; Stanley Lane-Poole, *The Mohammadan Dynasties*, Beyrut 1966, s. 26; Zambaur, *Manuel*, s. 55-56; R. Dozy, *Spanish Islam* (trc. F. Griffin Stokes), London 1972, s. 595, 604, 615-617, 657-658, 692-693, 700, 717; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain, Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 32, 38-44, 46-47, 50, 53, 55-57, 63, 65; *Mu.M.*, s. 103; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 19, 21; Receb Muhammed Abdülhalîm, *el-'Alâkât beyne'l-Endelüsî'l-İslâmiyye ve İsbânyâ en-Nasrâniyye ft 'aşri Benî Ümeyye ve mülûki't-tavâ'if*, Kahire, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-İslâmiyye), s. 346-347; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîh ve haðâretü'l-Endelüs fi'l-İslâm*, İskenderiye 1985, s. 89-91; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 48-62, 97-98; C. F. Sybold, "Âmirîler", *İA*, I, 408-409; a.mlf., "Âmirids", *EI²* (İng.), I, 446; E. Lévi-Provençal, "Emevîler", *İA*, IV, 254-255; a.mlf., "Mansur", *İA*, VII, 302 vd.; a.mlf., "Balansiya", *EI²* (İng.), I, 985-986.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AMİŞ AHMED EFENDİ

(bk. AHMED AMİŞ EFENDİ).

AMMAN

(عمان)

Ürdün Hâşimî Krallığı'nın başşehri.

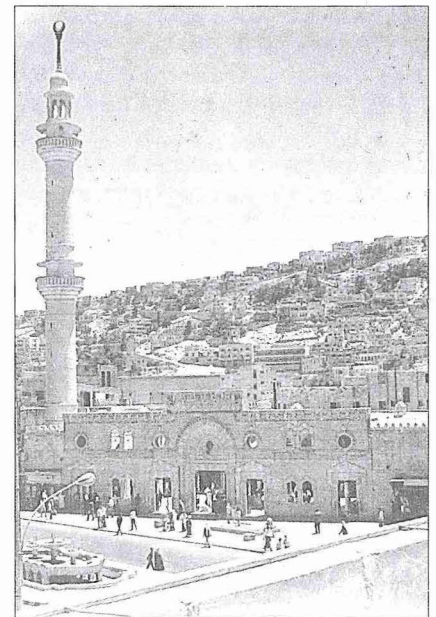
Ülkenin kuzey kesiminde ve Şeria nehrinin doğusunda Zerkâ vadisinde bulunan şehir, 500-700 m. yükseklikteki bir bölgede tepeler üzerine kurulmuştur. Nüfusu 1985 sayımına göre 800.000'dir

ve ülke nüfusunun % 30'u, çevresiyle birlikte burada yaşamaktadır.

Amman adı Ahd-i Atîk'te, "Ammoniler'in en büyük merkezi ve başşehri" anlamına gelen Rabbah Ammon (Rabbath-Ammon) şeklinde geçmektedir. Milâttan önce 2200 yıllarında kurulduğu anlaşılan şehir, Helenistik devirde Mısır Kralı Ptolemaios Philadelphos (m.ö. 308-246) tarafından ele geçirildiğinde yeniden iskân edilmiş ve Philadelphia adını almıştır. Milâttan önce 63'te Romalı general Pompeius Magnus bu yöreye gelerek bazı düzenlemelerde bulunmuş ve bölgede Amman'ın da dahil olduğu on şehirden meydana gelen idarî bir birlik kurmuştur. Amman, 14 (635) yılında Yezîd b. Ebû Süfyan tarafından Bizanslılar'dan barış yoluyla alınmış ve Amman adı bu tarihten itibaren kullanılmaya başlamıştır. Halife Abdülmelik b. Mervân devrinde Amman'da bir darphane bulunması ve burada para bastırılmış olması (74/693), şehrin Emevîler devrindeki önemine işaret etmektedir.

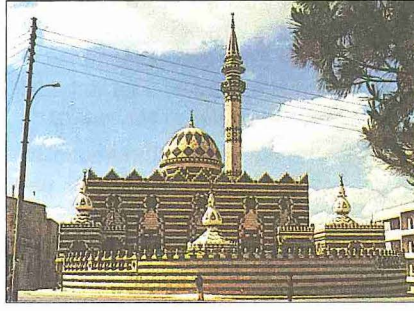
Emevîler'den sonra Abbâsî, Eyyübî, Selçuklu ve Memlük idarelerinde kalan şehir, 1516'da Osmanlı sınırlarına dahil edildi. Osmanlılar'ın son döneminde Hicaz demiryolu hattının Amman'dan geçmesi üzerine bölgenin önemi arttı. 1878'de Sultan II. Abdülhamid devrinde Rusya'dan kaçarak Osmanlı ülkesine

Hüseyn Camii - Amman

göç etmek isteyen Çerkesler Amman ci-
varına yerleştirildiler; bunlar şehre yeni
bir canlılık kazandırdılar. I. Dünya Sava-
şı'na kadar Osmanlı hâkimiyetinde ka-
lan Amman, savaştan sonra San Remo
Konferansı (1920) ile kurulan Trans Jor-
dan (Mâverâ-i Ürdün, Şarkî Ürdün) manda-
sı içinde İngilizler'e terkedildi. Şehir bu
dönemde de bir ticaret ve yerleşim mer-
kezi olma özelliğini korumakla birlikte
esas önemini, Ürdün Emirliği'nin kurul-
ması ve 1946 yılında bu emirliğin ba-
ğımsız bir krallığa dönüştürülmesinden
sonra başşehir yapılmasıyla kazandı.

Karayollarıyla ülkenin diğer merkezle-
rine bağlı bulunan Amman, 1983'te ya-
kınındaki Ziza bölgesinde kurulan Mil-
letlerarası Kraliçe Aliye Havaalanı ile de
Avrupa, Ortadoğu ve Afrika'nın birçok
önemli merkezine bağlanmıştır. Demir-
yolu ise eski Hicaz hattıyla şehri Şam'a,
yeni ilâve edilen ticarî amaçlı bir hatla
da Akabe Limanı'na bağlamaktadır. Ür-
dün'ün başlıca maden zenginliğini mey-
dana getiren fosfat yatakları Amman'ın
birkaç kilometre kuzeydoğusundaki Ru-
seyfe bölgesindedir. Şehrin dışında ay-
rıca mermer ve kireç taşı ocakları, ya-
kınılarındaki Fühays'te ise senelik 2 mil-
yon ton kapasiteli bir çimento fabrikası
bulunmaktadır. Ülkenin belli başlı en-
düstri merkezi olan Amman'da tekstil,
tütün ve un fabrikalarının yanı sıra kü-
çük imalat ve gıda sanayi ile halıcılık te-
sisleri de kurulmuştur. Şehrin batısında
Sir vadisi, doğusunda kraliyet sarayı ile
parlamento, bakanlıklar, adliye binası
ve hastahaneler yer alır; binaların pek
çoğu yörede çıkarılan kireç taşından
inşa edilmiştir. 1962 yılında kurulan Ür-
dün Üniversitesi ile Ortadoğu'da önem-
li bir yere sahip olan Kral Hüseyin Tıp
Merkezi şehrin yeni gelişen kesimlerin-
dedir. Ürdün Üniversitesi'nin arşiv ve do-
kümantasyon merkezinde Osmanlı dö-
nemini de içine alan şer'î mahkeme si-

Esrefiye Camii - Amman

cilleri ile çok sayıda yerli ve yabancı eser
bulunmaktadır. Eski çarşıdaki Emevî Ca-
mii XIX. yüzyılın sonlarında harap ol-
muşsa da daha sonra aynı yerde Büyük
Hüseyin Camii adıyla yeniden inşa edil-
miştir. En önemli tarihî eserler, Romalı-
lar'dan kalma 6000 kişilik açık hava ti-
yatrosu, bir mâbed ve bir çeşme ile ta-
rihî kaledir. Şehirde bunlardan başka
ayrıca sanat değeri yüksek bazı hanlar,
Bizans ve ilk İslâm devirlerinden kalma
hamam yıkıntıları, birkaç türbe ve mü-
ze de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütâh* (Rıdvân), s. 132; Yâkût, *Mu-
cemû'l-büldân*, IV, 151; Richard F. Nyrop, *Area
Handbook for the Hashemite Kingdom of Jor-
dan*, Washington 1974; *Jordan* (nşr. Ministry
of Information of Jordan), London 1979; Yûsuf
Derviş Gavânime, *‘Ammân: haðâretühâ ve tâ-
rîhuhâ*, Amman 1979; Hasan Abdülkâdir Sâlih,
Medînetü ‘Ammân: dirâse coğrafiyye, Amman
1980; Muhammed Adnan el-Bahîrî v.dğr., *Keşşâ-
fû ihşâ’î zemenî li-sicillâtî'l-meâkimi’s-şer’iyye
ve’levkâfi’l-İslâmiyye ft bilâdi’s-Şâm*, Amman
1405/1984, I, 161-170; Crystal — M. Bennett,
"Early Islamic Amman", *Journal of the British
School of Archaeology in Jerusalem*, XI, Lon-
don 1979, s. 1-8; "‘Ammân: el-Medînetülbey-
zâ", *Fayşal*, XXXIII, Riyad 1980, s. 35-47; DB²,
s. 829; G. Lankester Harding, "‘Ammân", *El²*
(İng.), I, 447-448.

KUDRET BÜYÜKÇOŞKUN

AMMÂR b. ALİ

(عمار بن علي)

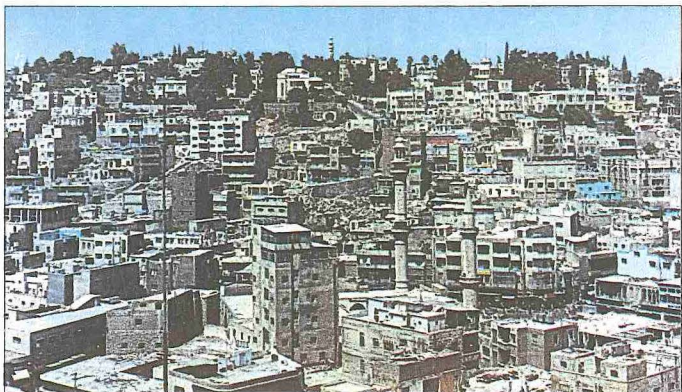
Ebû'l-Kâsım Ammâr b. Ali el-Mevsilî
(ö. 400/1010)İslâm âleminin yetiştirdiği
en büyük göz hekimlerinden biri.

Batı dünyasında Canamusalı diye tanı-
nır. Musul'da doğdu. Doğum yerine nis-
betle Mevsilî olarak da bilinir. Mısır'a
göç ederek hayatının büyük bir bölümü-
nü Kahire'de geçirdi; bu arada Horasan
ve Filistin'e de seyahatler yaptı. Mısır'da
öldü.

Nazarî bilgilerini çeşitli uygulama ve
ameliyatlarda geliştiren Ammâr, göz has-
talıkları sahasında hâzık bir hekim ola-
rak tanınmaktadır. *Kitâbü'l-Müntehab
fi ‘ilmi’l-‘ayn ve ‘ilelihâ ve müdâvâ-
tîhâ bi’l-edviye ve’l-hadîd* adlı ünlü
eserini Fâtımî Sultanı Hakîm zamanının-
da (996-1020) Mısır'da yazmıştır. Mevs-
ilî bu eserinde, kısa bir önsözden sonra
gözün anatomisi üzerinde durmakta ve
göz kapakları, saydam tabaka, göz be-
beği, göz akı gibi önemli bölgelerdeki
hastalıkları tanıtarak tedavi usullerini
açıklamaktadır. Bu tedavi usullerinin en
değerli yönü, verilen bilgilerin bizzat ken-
disinin yaptığı tedavi ve ameliyatlardan
edindiği tecrübelerle dayanmasıdır. Bun-
lardan özellikle, katarakt ameliyatlarında
uyguladığı ince bir metal boru ile kata-
rakt tabakasını emme metodu bu saha-
da önemli bir buluş olarak kabul edil-
mektedir. Ammâr'ın bu eseri İslâm dün-
yasında, çağdaşı ünlü göz hekimi Ali b.
İsâ'nın *Tezkire*'si kadar şöhret kazan-
mamıştır. Bunun sebebi Ali b. İsâ'nın
eserinin daha mufassal olmasıdır. Ger-
çekte ise göz hastalıkları konusunda Am-
mâr'ın eseri daha orijinal bilgiler ihtiva
etmektedir.

Ammâr'ın çalışmaları kendisinden son-
ra gelen hekimlere de önemli ölçüde
kaynak olmuştur. XIII. yüzyılda Gâfiki
el-Mürşid adlı kitabında Ammâr'ın ese-
rinden fazlasıyla faydalandığı gibi, yine
bu yüzyılın sonlarında yaşayan Tabib Se-
lâhaddin de *Nûrû'l-‘uyûn* adlı kitabının
kataraktla ilgili bölümünü aynen Am-
mâr'ın eserinden almıştır.

Kitâbü'l-Müntehab'ı XIII. yüzyıl müel-
liflerinden Nathan ha-Meathi İbrânî'ye
tercüme etmiştir. J. Wirschberg, J. Lip-
pert ve E. Mittwoch tarafından yapılan
Almanca çevirisi ise 1905 yılında Leip-
zig'de basılmıştır (*Die arabischen Auge-
närzte nach den Quellen bearbeitet*'in II.

Amman'dan
bir görünüş